

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№11

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 1142 sahifa.

2025-yil, noyabr

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

YASHIL TRANSPORT SIYOSATINING BARQAROR RIVOJLANISH VA TARMOQLARARO INTEGRATSIYADAGI O'RNI	21
Rahmonov Rasul Ne'matovich	
BANK AKTIVLARI VA PASSIVLARINI BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH	34
Safarov Sanjar Ravshan o'g'li	
O'ZBEKISTONNING INVESTITSION JOZIBADORLIGINI OSHIRISH STRATEGIYALARI	38
Madraximova Irodaxon Sherzodbek qizi	
HUDUDIIY XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARIDA MENEJMENT SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING RAQAMLI TRANSFORMATSIYA MODELII	43
Maxmudova Nozimaxon Baxriddinxonovna	
DAVLATNING BUDJET SIYOSATINI TAKOMILLASHTIRISHNING DOLZARB MASALALARI	50
A.A. Ismailov	
DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIGINING MEXANIZMINI SAMARALI TASHKILLASHTIRISHDA MOLIYAVIIY MANBALARNI SHAKLLANTIRISHNI YO'NALISHLARI	56
Mansurov Mansur Alisherovich	
ANTIKRIZISLI BOSHQARUV TIZIMLARIDA RANGLI SIGNAL MEXANIZMLARINING FUNKSIYALARI	61
Aliqulov Aziz Haydarjonovich	
XODIMLARNI MOTIVATSIYALASHNING XALQARO MODELLARINI O'ZBEKISTON KORXONALARIDA QO'LLASH IMKONIYATLARI	66
Yormamatov Qodirjon Juraqulovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT OMILLARI VA ULARNING QISHLOQ XO'JALIGI KORXONALARINING SAMARADORLIGIGA TA'SIRI	71
Yaxshiyev Shahzod Sherali o'g'li	
OLIY TA'LIM MUASSASALARI VA MEHNAT BOZORI INTEGRATSIYASI BO'YICHA XORIJ TAJRIBALARI	78
Haqqulov Fazliddin Faxriddinovich	
YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISHDA RIVOJLANGAN VA RIVOJLANAYOTGAN DAVLATLAR TAJRIBASI	84
Aripov Abdulaziz Sakijonovich	
YASHIL ENERGETIKA RIVOJLANISHINING IQTISODIIY SAMARADORLIGINI EKONOMETRIK BAHOLASH	89
Bobokulova Muhabbat Muhammadiyeva	
ELEKTRON TO'LOVLAR VA POS TIZIMLARI — KICHIK BIZNESDA SAMARASI VA XAVFLARI	93
To'liqinov Dilshodxo'ja Olim o'g'li	
MINTAQADA RAQAMLI IQTISODIYOTNI BARQAROR RIVOJLANTIRISHNING ISTIQBOLLI YO'NALISHLARI	98
Yusubov In'omjon Ikram o'g'li	
SOLIQ SIYOSATINI RAQAMLI BOSHQARISH ORQALI BUDJET DAROMADLARINI BARQARORLASHTIRISH STRATEGIYASI	103
Xodjimatomov Xamidullo Mamirjonovich	
OZIQ-OVQAT TOVARLARI B2B BOZORINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIIY MARKETING STRATEGIYALARIDAN FOYDALANISH	108
Hayitboyeva Ullijon Bobonazar qizi	
FARMASEVTIKA SANOATIDA INVESTITSION FAOLIYAT SAMARADORLIGINI BAHOLASH	113
Yaqubov Timurbek G'anibekovich	
SHAXSNI OVOZI ASOSIDA IDENTIFIKATSIYALASH VA AUTENTIFIKATSIYALASH ALGORITMLARI	123
Ozoda Sabirova Shermamaxamatovna	

YASHIL IQTISODIYOT — BARQAROR RIVOJLANISH GENERATORI	129
Berdibekova Dilfuza Xoldorbekovna	
CHET EL MEHMONXONA TARMOQLARINING BRENDING STRATEGIYALARINI O'RGANISH	133
Ergashev Oybek Mamarasul o'g'li	
MILLIY IQTISODIYOTDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK SOHASINING MOLIVAVIY SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING USLUBIY JIATLARINI TAKOMILLASHTIRISH	144
Arzikulov Otabek Ali o'g'li	
TRANSPORT TIZIMI SOHASI KORXONALARINING INNOVATSION SALOHİYATINI BAHOLASH YO'NALISHLARI	152
Ismailov Akmal Maxsudovich, Abilqosimova Shaxlo Sodiқ qizi	
MEHMONXONALAR SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA XODIMLARNING O'RNI VA AHAMIYATI	158
Abduxamidov Sarvar Adxamovich, Normurodov Tal'at Normurod o'g'li	
KORXONALARDA HR TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	163
Aminova Shaxnoza Aziz qizi	
JAHON IQTISODIYOTIDA OZIқ-OVQAT XAFSIZLIK RO'LI	168
Abdusamatov Barkamol Rustamjon o'g'li	
ТУРИСТИЧЕСКИЕ РЕСУРСЫ КАРАКАЛПАКСТАНА И СУЩЕСТВУЮЩАЯ ИНФРАСТРУКТУРА	174
Хошимова Камилла Навфал қизи	
DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK MEXANIZMLARI: REKREATION TURIZM SOHASIDA QO'LLASH TAJRIBASI VA ISTIQBOLLARI	184
Najmitdinov G'ayratbek Sharifovich	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA VIRTUAL TA'LIM PLATFORMALARI: TEXNIK VA PEDAGOGIK TALABLAR, TIZIMLI TAHLIL VA IQTISODIY JIATLAR	189
Turayeva Adiba Ikramovna	
ICHKI AUDIT TIZIMI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	193
Nuridinova Barchinoy Xusniddin qizi	
MINTAQA IQTISODIYOTIDA SUV RESURLARIDAN FOYDALANISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	199
Xaitbaev Jasurbek Otaxanovich	
MINTAQANING EKSPORT SALOHİYATINI OSHIRISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMI	204
Raimboyeva Mashhura Davronbek qizi	
SURXONDARYO VILOYATIDA RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA XODIMLARNI BOSHQARISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH	210
Jobborov Anvar Egamberdiyevich	
ISLOMIY MOLIVALASHTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA SUN'IY INTELEKTNING DOLZARBLIGI	217
Nazarov Nodirjon Namoz o'g'li	
JISMONIY SHAXSLARNING MOL-MULKINI SOLIQQA TORTISH MASALALARI	222
Mamadjanov Shuxrat Jalolidinovich	
ENTREPRENEURSHIP AND BUSINESS MANAGEMENT IN UZBEKISTAN	225
Abdukhalikova Komila Abdukhalikovna	
BANKLARDA BARQARORLIKNI TA'MINLASH UCHUN RAQAMLI YECHIMLARNI TAKOMILLASHTIRISH	229
Saydamatova Muxlisabonu Rasuljon qizi	
PAXTA-TO'QIMACHILIK SANOATINI MODERNIZATSIYA QILISH YO'NALISHLARI: TAHLIL VA TAKLIFLAR	233
Abdullayev Hamidulla Abdug'ani o'g'li	
WAYS TO IMPROVE THE EFFICIENCY OF STATE FINANCIAL REGULATION MECHANISMS IN ENSURING THE CAPITALIZATION OF INSURANCE ORGANIZATIONS	238
Abdullaev Erkinjon Azamovich	
YASHIL IQTISODIYOTNI SHAKLLANTIRISHDA YASHIL MOLIVALASHTIRISHNING NAZARIY JIATLARI	245
Xalikov S. X.	

QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARI BOZORIDA KORXONALAR RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA MARKETING STRATEGIYALARIDAN FOYDALANISH	245
Xudayberganov Jasur Baxodirovich	
WAYS TO IMPROVE THE EFFICIENCY OF STATE FINANCIAL REGULATION MECHANISMS IN ENSURING THE CAPITALIZATION OF INSURANCE ORGANIZATIONS	251
Abdullaev Erkinjon Azamovich	
NATIJAVIYLIKKA YO'NALTIRILGAN BUDJETLASHTIRISH JARAYONINING NAZARIY-USLUBIY ASOSLARI VA UNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	257
Allakuliyev Akmal Baltayevich	
SURXONDARYO VILOYATIDA RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA XODIMLARNI BOSHQARISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH	261
Jobborov Anvar Egamberdiyevich	
TO'QIMACHILIK KORXONALARIDA BOSHQARUV TIZIMINI RESURSLARNI OPTIMALLASHTIRISH ORQALI TAKOMILLASHTIRISH.....	268
Avulchayeva Feruza Jurakuziyevna	
BANKLARDA BARQARORLIKNI TA'MINLASH UCHUN RAQAMLI YECHIMLARNI TAKOMILLASHTIRISH.....	272
Saydamatova Muxlisabonu Rasuljon qizi	
ZAMONAVIY ISH JOYLARINI SHAKLLANTIRISHDA AYOLLARNING ROLI	276
Tulyaganova Aziza	
ISLOMIY MOLIYALASHTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA SUN'IY INTELLEKTNING DOLZARBLIGI.....	281
Nazarov Nodirjon Namoz o'g'li	
TURIZM MARKETINGINING NAZARIY ASOSLARI, ZAMONAVIY YO'NALISHLARI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI.....	286
Xamidov Otabek Bakidjanovich	
KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK SOHASINING IQTISODIY KO'RSATKICHLAR TIZIMINI STATISTIK BAHOLASHNING USLUBIY JIHATLARI	290
Arzikulov Otabek Ali o'g'li	
ЭКОЛОГАМ ПОЧЕТ И УВАЖЕНИЕ	298
Максудова Шахиста	
DEBITOR VA KREDITOR QARZDORLIKNING MOHIYATI VA ULARNING O'ZGARISH TENDENTSIYALARI	304
Jo'raev Farruxbek Muxiddin o'g'li	
O'ZBEKISTONDA ISLOMIY MOLIYALASHTIRISH XIZMATLARI BOZORINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI.....	307
Inomjonov Islomjon Iloxomjon o'g'li	
ENTREPRENEURSHIP AND BUSINESS MANAGEMENT IN UZBEKISTAN	311
Abdukhalikova Komila Abdukhalikovna	
МОБИЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ.....	315
Хурамова Фарангиз Учкун кизи	
ЦИФРОВИЗАЦИЯ НАЛОГОВ И АКЦИЗНАЯ РЕФОРМА УЗБЕКИСТАНА В ВТО	319
Дамир Рустамович Абдулов	
BANK TIZIMIDAGI ISLOHOTLAR SHAROITIDA LIKVIDLILIK RISKINI BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	324
Alimov Baxtiyor Murodovich	
BANK AUDITINING NAZARIY-USLUBIY ASOSLARI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	335
Narziyev Xayotjon Azamatovich	
O'ZBEKISTON SUG'URTA SOHASIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH MASALALARI.....	343
Abdimuminova Saodat Taxirjonovna	
TO'QIMACHILIK SANOAT MAXSULOTLARI EKSPORT FAOLIYATI TAHLILI VA BRENDDA LIDERLIK TUSHUNCHALARI.....	352
Abdulazizova Xushnoza Nayabovna	

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ МОДЕЛИ УПРАВЛЕНИЯ ОТХОДАМИ НА ОСНОВЕ ОПЫТА РАЗВИТЫХ СТРАН И ВОЗМОЖНОСТИ ИХ АДАПТАЦИИ В УСЛОВИЯХ УЗБЕКИСТАНА.....	357
Д. Мейлиева	
O'ZBEKISTON AUDITORLIK TIZIMIDA KASBDOSHLAR TOMONIDAN BAHOLASH (PEER REVIEW) TIZIMINI JORIY ETISH ISTIQBOLLARI	361
Parpiyev Jaxongir Ilhomjonovich	
ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ И БОЛЬШИЕ ДАННЫЕ (BIG DATA) В УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЯХ.....	366
Шарипов Бахтиёр Михлибаевич	
O'ZBEKISTONDA SUVGA BO'LGAN TALABNI VAQTLI QATORLAR ORQALI TAHLIL QILISH	375
Sarvar Mamasoliyev	
BOSHQARUV VA NAZORAT MAQSADLARIDA XARAJATLAR HISOBINI TASHKIL ETISH	383
Isomuxamedov Akbarjon Boxodir o'g'li	
MINTAQALAR BARQAROR RIVOJLANISHINI TA'MINLASHNING ASOSIY YO'NALISHLARI.....	389
Salomat NOROVA	
O'ZBEKISTON TURIZM BREND BOZORINING HOZIRGI HOLATI VA TENDENSIYALARI.....	394
Zufarov Akmal Gulamiddinovich	
INNOVATSION IQTISODIYOTDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARI SAMARADORLIGINI OSHIRISH METODOLOGIYASI.....	404
Qodirov Baxodirjon Tursunovich	
O'ZBEKISTON SOLIQ TIZIMINI MODERNIZATSIYA QILISHDA YAGONA INTERAKTIV DAVLAT XIZMATLARI PORTALINING O'RNI VA AHAMIYATI	408
Dehqonov G'ayratjon Raximovich	
OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA INNOVATSION HAMDA TIJORATLASHTIRISH MASALALARI	414
Inoyatov Mardonbek Mo'min o'g'li	
OLIY IQTISODIY TA'LIM ORQALI EKO-INNOVATSIYALAR VA "YASHIL" INVESTITSIYALARNI RAG'BATLANTIRISH MEKANIZMLARI: SIYOSIY VA INSTITUTSIONAL DOIRALAR	418
Xasanova Zarina Maxamadaliyeva	
XODIMLAR MALAKASINI OSHIRISH — ZAMON TALABI.....	427
Narzullaev Oybek Narzullaevich	
BUXGALTERIYA HISOBINI YURITISHDA JURNAL-ORDER SHAKLINING AHAMIYATI.....	433
Axmedjanov Abdufato	
KENDALL VA SPEARMAN TARTIBIY KORRELYATSIYA KOEFFITSIYENTLARI ASOSIDA YASHIL IQTISODIYOT INDIKATORLARINING STATISTIK O'ZARO TA'SIRINI MODELLASHTIRISH	437
Muradov Rustamjon Sobitxonovich	
ИНТЕНСИВНЫЕ И ЭКСТЕНСИВНЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ В РЕГУЛИРОВАНИИ СПРОСА.....	442
Аминджанова Румейса Батыровна, Камилова Наргиза Абдукахоровна	
ИНКЛЮЗИВНЫЙ ПОДХОД В ТУРИЗМЕ: ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ И УЗБЕКСКАЯ ПРАКТИКА	445
Азимова Шахло Таировна	
AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA MOLIVAVIY HISOBOTNING XAQARO STANDARTLARIGA O'TISHNING HOLATI VA TAHLILI	450
Bayjanov Sarsengaliy Xalmuratovich	
UZUM EKSPORT QILUVCHI KOMPANIYALARDA YASHIL O'TISH JARAYONINI QO'LLAB-QUVVATLASH UCHUN EKO-MARKETING VA AYLANMA IQTISODIYOT TAMOIYILLARINI INTEGRATSIYALASH.....	454
Usmonova Diyora Mahmud qizi	
UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA XARAJATLAR SMETASI VA SHTATLAR JADVALINING TAHLILI: OPTIMALLASHTIRISH VA SAMARADORLIKNING YANGICHA USULLARI (NAMANGAN VILOYATI MISOLIDA)	461
Umarov Avzaljon Yodgorali o'g'li	
INVESTITSIYALARNING KIRIB KELISHIGA TO'SQINLIK QILUVCHI MUAMMOLARNI BARTARAF ETISH YO'LLARI.....	467
Alimova Dilafro'z Tohir qizi	

FARMATSEVTIKA KORXONALARIDA MOLIVAVIY HISOBOT SHAKLLARINI TAKOMILLASHTIRISH VA INVESTORLAR UCHUN AXBOROT OCHIQLIGINI TA'MINLASH	470
Turdikulova Gulshad Nurmamatovna	
ISHLAB CHIQRISH KORXONALARIDA MOLIVAVIY HISOBOTLARNING SHAFFOFLIGINI OSHIRISHDA MOLIVAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARINING AHAMIYATI.....	477
Uztemirov Alisher Aktam o'g'li	
INNOVATSION IQTISODIYOT SHAROITIDA SANOAT TARMOQLARI RAQOBATBARDOSHLIGINI TA'MINLASHGA YO'NALTIRILGAN BANDLIK TUZILMASINI OPTIMALLASHTIRISH	482
Tursunov Bekmuxammad Omonovich	
XORIY TAJRIBALARIDA SOLIQ BAZASINI ANIQLASH TARTIBI METODOLOGIYASINING MAVJUD METODLARI VA ULARNING XUSUSIYATLARI.....	489
Xalikchayeva Sadokat Ilxomjonovna	
IQTISODIY XAVFSIZLIKNING KONSEPTUAL ASOSLARI VA UNING MAMLAKAT IQTISODIYOTIDAGI O'RNI.....	496
Ramatillaev M.R.	
TIJORAT BANKLARIDA KREDIT RISKLARINI SUG'URTALASH VA DIVERSIFIKATSIYA QILISH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	502
Eshboyev Shahobiddin Anorqul o'g'li	
TIJORAT BANKLARI O'RTASIDAGI RAQOBATNI BAHOLASH VA KUCHAYTIRISHNING ZAMONAVIY METODOLOGIYASI: O'ZBEKISTON TAJRIBASI.....	506
Qulmetov Mansurbek Ro'zmatovich	
XALQARO REYTING TASHKILOTLARINING OLIY TA'LIM MUASSASALARIGA TA'SIRI VA MAVJUD PLATFORMALAR.....	515
O'rozboyev Xayrulla Murodboy o'g'li	
TALABALAR MOTIVATSIYASINING MEKANIZMLARI: LOYIHA ASOSIDAGI TA'LIM TEKNOLOGIYALARIDA.....	523
Kasimova (Mulladjanova) Nasiba Azimdjanovna	
ISH KUCHIDAN SAMARALI FOYDALANISH VA NORASMIY BANDLIKNI SOYADAN CHIQRISH BO'YICHA TAKLIFLAR ISHLAB CHIQISH	531
Pulatov Dilshod Xaqberdiyevich, Maxkamova Shaxlo Yulchiyevna, Absamatov Baxrom Danakulovich	
KASBIY TA'LIM MAZMUNIDA TA'LIM VA ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASINI RAG'BATLANTIRISH ORQALI O'RTA BO'G'IN KADRLAR TAYYORLASHNING JOZIBADORLIGINI OSHIRISH YO'NALISHLARI	538
Tojiyev Sirojiddin Sayriddinovich	
O'ZBEKISTONDA TURIZM INFRATUZILMASINI BOSHQARISH TIZIMINING TURLARI VA SHAKLLARI.....	542
Muminova Mavjuda Sharifovna	
SUV RESURLARIDAN FOYDALANISHNI STRATEGIK BOSHQARISH SAMARADORLIGI MASALALARI	547
Kadirkhodjayeva Nilufar Rahmatullayevna	
MHXSGA MUVOFIQ ASOSIY VOSITALAR HISOBINI TASHKIL ETISH MASALALARI.....	552
Aliyev Sherzod Abdixomidovich	
ФАКТОРЫ ЭФФЕКТИВНОГО РАЗВИТИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ.....	558
Аллаева Г.Ж.	
YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISH SHAROITIDA INVESTITSION MUHITNI YAXSHILASH YO'NALISHLARI	564
Irisqulova Munisa Akmal qizi	
TASHABBUSLI BUDJET JARAYONLARI DOIRASIDA 2024-YILDA AMALGA OSHIRILGAN ISHLAR TAHLILI	569
Xamidov Xabibullo Xikmatulla o'g'li	
MINTAQA SANOATIDA AHOLI JON BOSHIGA YAQQ O'ZGARISHINING DINAMIK TAHLILI.....	574
Nabiyev G'ulom Abdusalomovich	

INFRATUZILMAVIY INVESTISIYA LOYIHALARINI DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK ASOSIDA MOLIALASHTIRISHDA RISKLARNI BOSHQARISHNING XORIJ TAJRIBALARI	583
Ergashev Axmadjon Maxmudjon o'g'li	
ПРОБЛЕМЫ ГЛОБАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ЗЕЛЕННОГО ФИНАНСИРОВАНИЯ В ЭКОЛОГИИ.....	587
Максудова Шахиста	
PAHTA-TO'QIMACHILIK KLASSTERLARINING INVESTITSION FAOLIGINI OSHIRISHNING ILMIY-USLUBIY JIHATLARI	593
B.Sh.Shadmanov	
ECONOMIC INDICATORS OF SUPPLY CHAIN EFFICIENCY IN UZBEKISTAN'S EXPORT SECTOR	597
Mukhammadiyaminova Shakhzoda Sherzodovna	
BUDJET TASHKILOTLARIDA BUDJETDAN TASHQARI MABLAG'LAR HISOBI VA ICHKI AUDITNI TAKOMILLASHTIRISH.....	602
Muxtorova Maftuna Salohiddin qizi	
RAQAMLASHTIRISH JARAYONIDA BANKLARNING XAVFSIZLIGI VA MOLIVAVIY BARQARORLIGINI TA'MINLASHNING ILMIY-AMALIY ASOSLARI	607
Aliyeva Umidaxon Xusanboyevna	
XIZMATLAR SOHASI VA KAMBAG'ALLIK O'RTASIDAGI O'ZARO BOG'LIQLIK.....	611
Dawletmuratov Adilbay Mirzabaeovich	
PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF INDUSTRIAL CLUSTERS BASED ON THE PRINCIPLES OF A "GREEN ECONOMY"	615
Boboqulov Sanjar Baxronkulovich, Kamolov Oybek Faxriddin o'g'li	
ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СВОБОДНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЗОН В НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ.....	620
Халимжанов Дилшод Эргашбекович	
YASHIRIN IQTISODIYOTNI INNOVATSION RIVOJLANISHDAGI O'RNI VA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	626
Mavlyanov Muzaffar Yusupovich	
NAMANGAN VILOYATI TURIZM SOHASINING SO'NGGI YILLARDA RIVOJLANISHI VA STATISTIK TAHLILI	630
Kuymuratova Matlubaxon Abdimanabovna	
O'ZBEKISTON SHAROITIDA QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARI EKSPORTINING IQTISODIY BARQARORLIGINI TA'MINLOVCHI OMILLAR TAHLILI	634
Faxriddinov Bahriddin	
INNOVATSION SHAROITDA TO'QIMACHILIK SANOATI RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH	640
Sattarov Ilkhomjon Rahimjanovich	
IQLIM O'ZGARISHI SHAROITIDA SUV RESURLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH YO'LLARI	645
Nurmatov Norbek Jo'rayevich	
MINTAQA LOGISTIK XIZMAT KO'RSATISH SOHASINI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION VA INSTITUTSIONAL ISTIQBOLLARI	652
Xalimov Javlonbek Shaxriyovich	
KORXONALARNING BANKROTLIK EHTIMOLINI SUN'IY INTELLEKT YORDAMIDA PROGNOZLASH	659
Zaynutdinov Ismoil Samariddin o'g'li	
АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ЦИФРОВИЗАЦИИ ФИНАНСОВЫХ РЫНКОВ	665
Шомуродов Равшан Турсункулович	
MEDIA LOYIHALARINI BOSHQARISH: O'ZBEKISTON OAV AMALIYOTI TAHLILI	673
Yo'ldosheva Dilobar Jaxongir qizi	
O'QITISH NATIJALARINI ZAMONAVIY BAHOLASH TAMOYILLARI	677
Abdullayeva Sanobar Berdiyevna, Xujakulov Shaxriyor Shokir o'g'li	
MALAYZIYADA PROGRESSIV VA INKLYUZIV ISLOMIY MOLIVA TIZIMINI RIVOJLANTIRISH: 2024-YIL TAJRIBASI VA NATIJALARI	681
Safarova Nasiba Gulmurod qizi	

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ ПРОВЕДЕНИЯ ПРОЦЕДУР ДЬЮ-ДИЛИДЖЕНС В АКЦИОНЕРНЫХ ОБЩЕСТВАХ.....	687
Прокудина Кристина Александровна	
HUDUDLARDA INVESTITSIYA SALOHİYATINI OSHIRISH YO'NALISHLARI	692
Xalilova Madinabonu Abduraxmon qizi	
LIZING MUOMALALARI HISOBINI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH	701
Baxadirov Alisher Komilovich	
TIJORAT BANKLARINING JISMONIY SHAXSLAR DEPOZITLARI VA ULARNI OPTIMALLASHTIRISH YO'LLARI	705
Melikov Otabek Maxmadaminovich	
TIJORAT BANKLARIDA RAQAMLASHTIRISH VA EKOTIZIMNI RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI	711
Erkinova Feruza Najmitdinovna	
DAVLAT SEKTORIDA ICHKI NAZORAT TIZIMINI BAHOLASHDA SUN'IY INTELEKTDAN FOYDALANISH: XAVF YOKI IMKONIYAT	717
Ostonokulov Azamat Abduraximovich, Tadjiev Erkin Muxitdinovich	
SUN'IY VA KIMYOVIY TOLALARNING TO'QIMACHILIK SANOATIDA EKOLOGIK BARQARORLIKNI TA'MINLASHDAGI O'RNI	723
Raximov Furqat Jalolovich	
OLIY TA'LIM MASSASALARINING MOLIVAVIY RESURLARINI BOSHQARISH MEKANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH.....	728
Mahmudov Akbar Abduraximovich	
TA'LIM XIZMATLARI BOZORINI TAKOMILLASHTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLAR.....	733
Abdullayev Suyun Artikovich	
O'ZBEKISTONDA AVTOMOBILSOZLIK KORXONALARIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA JARAYONLARI: "UZAUTO MOTORS" AJ AMALIYOTI VA NATIJALARI.....	737
Allabergenov Azamat Joldasbayevich	
WAYS TO USE MARKETING DATA IN THE MANUFACTURING ENTERPRISE VALUATION PROCESS	742
Musayeva Shoirazimovna, Usmonova Dilfuza Ilkhomovna	
KICHIK SANOAT KORXONALARI O'RTASIDAGI ISHLAB CHIQARISH VA KOOPERATIV ALOQALAR HOLATI.....	747
Boyutayev Olimjon Urayimovich	
BANK RISKLARI VA ULARNI TA'SIRINI EKONOMETRIK MODELLASHTIRISHDA STATISTIK HISOBOTLARNI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	753
Kamoldinov Sardorbek Maxmadsobir o'g'li	
O'ZBEKISTONDA AYOLLARNING ISH BILAN BANDLIGINI OSHIRISH IMKONIYATLARI	761
Eshqobulova Charos O'roq qizi	
O'ZBEKISTONNING BARQAROR RIVOJLANISH KONSEPSIYASI: TARIXIY MEROS VA ZAMONAVIY YASHIL TEXNOLOGIYALAR UYG'UNLIGI.....	766
Azimova Shohista Salohiddinova	
SOLIQ TIZIMIDA RAQAMLI MARKIROVKALANGAN TOVARLARNI RAQAMLASHTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISH MUAMMOLARI	770
Muxammadov Nodir Karimovich	
BIZNES JARAYONLARINI OPTIMALLASHTIRISHDA "LEAN MANAGEMENT" TIZIMINI JORIY ETISHNING ILMIY ASOSLARI	775
Muhiddinov Ozodbek Ikromjon o'g'li, Shakirova Gulrux Po'latjon qizi, Ozodbek Musayev	
QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASINING TURISTIK POTENTIALI UMUMIY TAVSIFI.....	783
Madaminova Sanobar Askarovna	
KICHIK BIZNES KORXONALARIDA EKSPORT MAHSULOTLARI ISHLAB CHIQARISH KONSEPSIYASINI SHAKLLANTIRISH VA RIVOJLANTIRISH YO'NALISHLARI.....	789
Boymirzayev Zokirjon Mashrabboyevich	
AHOLINING TURMUSH DARAJASI VA UNING KO'RSATKICHLARI.....	794
Sayitbayev Shermirza Datkamirzayevich	

KORXONA ASOSIY XO'JALIK YURITUVCHI SUBYEKT SIFATIDA AHAMIYATI.....	799
Yuldashova Yoqutoy Murodjon qizi, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich	
DAVLAT ISHTIROKIDAGI KORXONALARNI XUSUSIYLASHTIRISH JARAYONIDA KADRLAR SALOHIYATINI SAQLAB QOLISH VA RIVOJLANTIRISH STRATEGIYALARI.....	803
Bekchanov Ruslan Ambiyatovich	
PARALLEL KORPUS ASOSIDA INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA QISHLOQ XO'JALIK ATAMALARINING EKVIVALENTLIK XUSUSIYATLARI.....	807
Yulduz Xalilova Nasriddinovna	
KOLBASA VA GO'SHT MAHSULOTLARI ISHLAB CHIQUARISHDA CHIQUINDISIZ ISHLAB CHIQUARISH ("ZERO WASTE") MODELINING ROLI: XORIJIY TAJRIBA VA O'ZBEKISTON SHAROITIDAGI AMALIY YO'NALISHLAR.....	810
Eshtemirova Anora Norboy qizi	
EKSPORTYO'R KORXONALARDA TOVAR VA XIZMATLAR EKSPORTI BO'YICHA QO'SHILGAN QIYMAT VA FOYDA SOLIG'INI TO'G'RI HISOBLANISHI TAHLILI VA ISTIQBOLLARI	814
Sobirova Xilola Rustam qizi	
O'ZBEKISTONDA TO'QIMACHILIK VA TIKUV-TRIKOTAJ SANOATI RIVOJLANISHINING MILLIY RAQOBATBARDOSHLIKNI OSHIRISHDAGI O'RNI	819
Ikramova Taxmina Latifovna	
YANGI RIVOJLANAYOTGAN BOZORLARIDA HR QAROR QABUL QILISH JARAYONINI TAKOMILLASHTIRISHDA IQTISODIY TA'LIMNING ROLI	824
Dilfuza Shokirova	
UZOQ MUDDATLI AKTIVLAR HISOBINI XALQARO BUXGALTERIYA STANDARTLARI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH.....	833
Abdiev Mutolib Anvar o'g'li	
DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK TIZIMINING NAZARIY VA USLUBIY ASOSLARI	838
Raximjonova Shohsanam Baxodirovna	
AKTIVLAR VA MAJBURIYATLARNI MHXS ASOSIDA BAHOLASHNING ZARURIYATI VA AHAMIYATI	842
G'anibayev Iloxomjon Shokiraliyevich	
XORIJIY INVESTITSIYALARNI JALB QILISH JARAYONINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI VA HUDUDIIY IQTISODIY RIVOJLANISH BILAN BOG'LIQLIGI	847
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, Turdimuratova Aziza Alisherovna	
AGRAR ISHLAB CHIQUARISHNI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA "QISHLOQ XO'JALIGI-4.0" VA "AQLLI QISHLOQ XO'JALIGI" KONSEPSIYALARIDAN SAMARALI FOYDALANISH.....	851
Yusupov Muxiddin Soatovich	
PAXTA-TO'QIMACHILIK KLASSTERLARINI MOLIYALASHTIRISH MANBALARINI GURUHLASH VA BAHOLASH.....	860
Davlyatov Bekzodjon Aslanxojayevich	
TA'LIM TIZIMINI INNOVATSION RIVOJLANTIRISHDA XORIY TAJRIBASINING AHAMIYATI	864
Sobirov Shaxzod Ozod o'g'li	
O'ZBEKISTONDA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI SOLIQQA TORTISHNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	868
Karimov Mirolimjon Karimjon o'g'li	
ПРОБЛЕМЫ МЕЖДУНАРОДНОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ УЗБЕКИСТАНА.....	875
Аликулов С. А., Хамракулова О. Д.	
YASHIL IQTISODIYOTDA KORXONALAR BOSHQARUV MEKANIZMLARINING EVOLYUTSIYASI: KONSEPTUAL TAHLIL.....	880
Nabiev Bobur Muhammadqosim o'g'li	
SUD-HUQUQ TIZIMINI YANADA DEMOKRATLASHTIRISH: JORIY HOLATI, MUAMMOLAR VA ISTIQBOLLAR.....	884
Majidov Muslimbek Maxamadjon o'g'li	

IQTISODIYOTNI LIBERALLASHTIRISH SHAROITIDA QISHLOQ XO'JALIGIDA KLASSTERLARNI TASHKIL ETISHNING TASHKILIY-HUQUQIY ASOSLARI.....	889
Xo'jageldiyev Chorshanbi Pardayevich	
O'ZBEKISTONDA YASHIL TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH.....	893
Shaymanova Nigora Yusupovna	
XO'JALIK FAOLIYATINI SAMARADORLIGI VA BIZNES HOLATINI BAHOLASH	899
Abdulkarimova Muslima Abduaziz qizi, Yuldashev Abduhakim Abdulkarimovich	
CROSS-BORDER E-COMMERCE IN CENTRAL ASIA.....	904
Bakhtiyorjon Komilov	
O'ZBEKISTONDA NORASMIY SEKTOR ISHCHILARINING PENSIYA TA'MINOTI MASALALARI.....	908
Abdulazizova Nargiza Baxodir qizi	
KORXONA VA TASHKILOTLARDA QOG'OZ SARFINI OPTIMALLASHTIRISHDA JAHON TAJRIBASI	913
Oripov Mirzo Mahmudovich	
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ЗАЩИТЕ ВНУТРЕННЕГО РЫНКА ОТ КОНТРАФАКТНОЙ ПРОДУКЦИИ (НА ПРИМЕРЕ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН).....	917
Ибраимова Махсура Уснатдин кизи	
KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARIDA BOSHQARUV TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	922
Xasanova Robiyaxon Kamoliddin qizi	
THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES ON THE PROCESSES OF DIGITAL TRANSFORMATION IN THE INSURANCE INDUSTRY.....	927
D.D.Omonova	
THE ROLE OF INTERNATIONAL FINANCIAL INSTITUTIONS IN THE GLOBAL ECONOMY AND THEIR STAGES OF DEVELOPMENT	933
Yovkochev Sherzod	
YURIDIK SHAXSLARNI YIRIK SOLIQ TO'LOVCHILAR TOIFASIGA KIRITISH MEZONLARINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	941
To'raqulov Bekzod Hazratqul o'g'li	
BUTUNJAHON SAVDO TASHKILOTIGA A'ZO BO'LIHDA SOLIQ TIZIMINI TRANSFORMATSIYA QILISHNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI.....	945
Xojakbar Zaynabidinov	
BANK TIZIMIDA TAVAKKALCHILIK TUSHUNCHASI VA UNI BAHOLASHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI	950
Malikova Dilrabo Muminovna, Shakarova Kumush Faxriddin qizi	
REAL SEKTOR TARMOQLARINI KREDITLASHDA MOLIVAVIY BARQARORLIKNI TA'MINLASH YO'LLARI.....	955
Savurbayev Zafar Abdumuminovich	
INVESTITSIYA JOZIBADORLIGINI OSHIRISHDA IQTISODIY BARQARORLIK OMILLARI VA ULARNING BOSHQARUVI	960
D. G. Bazarov	
YANGI O'ZBEKISTONDA DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK SOHASINI YANADA TAKOMILLASHTIRISH HAMDA KOMPLEKS TIZIMLASHTIRISH	966
Abdullayev Javohir Abdumalik o'g'li	
XIZMATLAR KO'RSATISH KORXONALARIDA INNOVATSIYA FAOLIYATINI SAMARALI TASHKIL ETISH VA BOSHQARISH: IQTISODIY TAHLIL VA ISTIQBOLLI TAVSIYALAR	971
Xudayberdiyeva Nargiza Nizomiddin qizi	
MINTAQADA KICHIK BIZNES KORXONALARI SAMARADORLIGINI OSHIRISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	976
Ergashev Jamshid Jamoliddinovich	
TADBIRKORLIK SUBYEKTLARIDA INNOVATSION MAHSULOTLARNI ISHLAB CHIQRISHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	981
Mirzayev Kobil Nosirjonovich	

PUL AYLANMASINI TASHKIL QILISHNING XORIJ TAJRIBASI VA O'ZBEKISTONDA FOYDALANISHNING IMKONIYATLARI.....	987
Gadoyev So'hrob Jumakulovich	
MARKETING VA TOVAR STRATEGIYALARINI ISHLAB CHIQISH	993
Ibadullayeva Sevara Allashukurovna, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich	
PILLACHILIK SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA INVESTITSIYA VA DAVLAT KO'MAGIGA OID METODOLOGIK YONDASHUVLAR	998
Xudoykulov Mamarasul Radjabovich	
SURXONDARYO VILOYATIDAGI KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIKNING QURILISH SOHASIDAGI ULUSHINING TREND MODELLARI ORQALI TAHLILI	1005
Mamatkulova Xurshida Nasrullayevna	
THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASES OF TEXTILE PRODUCTS MARKET SEGMENTATION	1012
Ibaydullaeva Feruza Kholjuraevna	
O'ZBEKISTONNING JINOIY FAOLIYATDAN OLINGAN DAROMADLARNI LEGALLASHTIRISHGA QARSHI KURASH TIZIMIGA SUN'YI INTELLEKTNI INTEGRATSIYASI: BANK SEKTORIDA JORIY ETISHNING POTENSIALI VA TO'SIQLARINI BAHOLASH	1018
Rashidov Avazbek Raximovich	
UZOQ MUDDATLI AKTIVLAR HISOBINI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH.....	1025
Shermatov Sirojiddan Xaydarovich	
РОЛЬ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В УСОВЕРШЕНСТВОВАНИИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ КОМПОНЕНТОВ ПРОЕКТА «БЕЗОПАСНЫЙ ГОРОД»	1029
Иминов Акбаржон Одилжонович	
XIZMAT KO'RSATISH TARMOQLARIDA BOSHQARUV SALOHİYATINI OSHIRISH	1034
Tleubergenov Raxat Shahibaevich	
THE ROLE OF ESG IN ADVANCING CORPORATE REFORMS IN UZBEKISTAN	1038
Zakhidov Azizbek Rustamovich	
O'ZBEKISTONDA MARKETING ROLI ORQALI IQTISODIY SIYOSATGA TA'SIRI.....	1043
Egamberdiyev Muzaffar	
DAVLAT BUDJETI JARAYONINI OPTIMALLASHTIRISH YO'NALISHLARI: XALQARO TAJRIBA VA O'ZBEKISTON AMALIYOTI	1046
Nosirov Islombek Xurram o'g'li	
O'ZBEKISTONDA JISMONIY SHAXSLARDAN OLINADIGAN DAROMAD SOLIG'INING PROGRESSIV STAVKASINI JORIY ETISH MEKANIZMI	1052
Pulatov Dilshod Xaqberdiyevich, Mamatkulov Salimjon Raxmonkulovich, Xujamuradov Abrorbek Ro'zimurat o'g'li, Otabekov Otajon G'ayrat o'g'li, Abdiyev Mansur Musurmonovich	
KORXONANING MODDIY BAZASI	1060
Ozodova Shahzoda Ulug'bek qizi	
FINTECH-STARTAPLAR VA TIJORAT BANKLARI HAMKORLIGI: SINERGETIK INTEGRATSIYA VA INNOVATSION EKOTIZIM SHAKLLANISHI	1064
Normo'minov Temurbek Sheraliyevich	
DAVLAT FUQAROLIK XIZMATHILARINING MEHNATIGA HAQ TO'LASHDA YANGI YAGONA TARIF SETKASINI JORIY ETISH MASALALARI	1069
Oqiljonov Azizjon Olimjon o'g'li	
ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ДИСТАНЦИОННЫХ БАНКОВСКИХ УСЛУГ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ	1074
Хасилова Висола Шоохоровна	
HARD WORK, INDEBTEDNESS AND HOPE: A SOCIO-ECONOMIC LOOK OF MODERN LABOR	1078
Rakhmatullayev Sarvar Nazar o'g'li, Abdukarimova Muborak Sharaf qizi, Madrakhimova R. G.	
KORXONALARDA ISHLAB CHIQRISH XARAJATLARI VA ULARNI HISOBGA OLISH.....	1085
Muradova Minavvar Izzatullayevna	
O'ZBEKISTONDA AKT SOHASINING HOZIRGI HOLATI VA RIVOJLANISH DINAMIKASI: SAMARADORLIKNI BAHOLASH VA RAQAMLASHTIRISHNING MUAMMOLARI	1089
Salibaev Xabibullo Negmatullaxanovich	

TIJORAT BANK KREDIT PORTFELINING SIFAT BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI.....	1094
G'aybullayev Odil Baxtiyarovich, Amanova Xurshida Inyatullaevna	
XIZMAT KO'RSATISH SOHASIDA O'ZINI-O'ZI BAND QILISH ORQALI KAMBAG'ALLIKNI PASAYTIRISH MASALALARI	1099
Azimova Hulkar Egamberdiyevna	
СОКРАЩЕНИЕ БЕДНОСТИ КАК СОЦИАЛЬНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ РЕФОРМЫ УЗБЕКИСТАНА.....	1103
Амирджанова Ситора Суннат кизи	
IQTISODIY JARAYONLARNI BOSHQARISHDA OPTIMALLASHTIRISH MODELLARI VA ULARNING NAZARIY-USLUBIY ASOSLARI	1108
Ibragimov Nodir Nusriddinovich	
MARKETINGDAGI ISTE'MOLCHILAR MOTIVATSIYASIDA NAFLILIK NAZARIYALARIDAN FOYDALANISH.....	1113
Jalilov Jamshid G'anjonovich	
AHOLI ZICH HUDUDLARDA KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHINING HOZIRGI HOLATI TAHLILI ANDIJON VILOYAT MISOLIDA	1119
Karimov Abdusamat Ismonovich, Bo'stonova Nilufar Abdusmatovna	
CHAKANA SAVDO KORXONALARIDA ISTE'MOLCHILAR XULQ-ATVORINING SAVDO HAJMIGA TA'SIRINING TAHLILI	1125
Haydarova Mohichehra Xurram qizi	
BOSHQARUV TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHDA AXBOROT-KOMMUNIKATSION TEKNOLOGIYALARNING O'RNI.....	1131
Haydarov Husanboy Ahmadjon o'g'li	
DAVLAT QARZINING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI: PANEL MA'LUMOTLAR TAHLILI.....	1135
Sanakulova B. R., Jamolov M.M.	

DAVLAT QARZINING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI: PANEL MA'LUMOTLAR TAHLILI

Sanakulova B. R.

i.f.d., professor

Alfraganus University

Email: barnogul81@mail.ru

Jamolov M.M.

Yetakchi mutaxassis

Makroiqtisodiy va hududiy tadqiqotlar instituti

Email: mirzabekjamalov@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada davlat qarzining iqtisodiy o'sish sur'atiga ta'siri tadqiq etilgan bo'lib, diqqat markazida qarz miqdorining iqtisodiy o'sishga nisbatan chegaraviy qiymatini (threshold) aniqlash masalasi turadi. Tadqiqot doirasida Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligiga a'zo 13 ta mamlakatning 25 yillik panel ma'lumotlari tahlil qilindi. Iqtisodiy o'sishga ta'sir etuvchi omil sifatida davlat qarzining yalpi ichki mahsulotga nisbati (foizda) va boshqa bir qator nazorat o'zgaruvchilari, jumladan tashqi savdo ochiqligi, asosiy kapitalga investitsiyalar ulushi, mehnat resurslari o'sish sur'ati va inflyatsiya hisobga olindi. Empirik tahlil uchun fiksirlangan va tasodifiy ta'sir modellari qo'llanilib, Hausman testi yordamida optimal panel modeli tanlandi, hamda Hansen 1999-yilda ishlab chiqqan usul asosida ikki rejimli threshold regressiya modeli qo'llandi. Natijalar qarz va o'sish o'rtasida nolineyar, invertirlangan U shaklidagi bog'liqlik mavjudligini ko'rsatdi. Davlat qarzi YAIMga nisbatan ma'lum darajagacha iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi, ammo taxminan 35% atrofidagi kritik nuqtadan oshganda, qarzning qo'shimcha o'sishi iqtisodiy o'sish sur'atini pasaytirishga moyillik keltirib chiqaradi. Tahlil natijasida O'zbekiston misolida 2024–2030-yillarga mo'ljallangan prognozlar ham keltirilgan. Maqola yakunida davlat qarzini samarali boshqarish va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash bo'yicha tegishli xulosalar hamda tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: davlat qarzi, iqtisodiy o'sish, qarz yuki, threshold tahlil, panel ma'lumotlari, YAIM, qarz yuki.

Abstract. This article examines the impact of public debt on economic growth rates, focusing on the issue of determining the threshold value of debt in relation to economic growth. The study analysed 25 years of panel data from 13 member countries of the Commonwealth of Independent States (CIS). The ratio of public debt to GDP (in per cent) and a number of other control variables (in particular, openness to foreign trade, share of investment in fixed capital, labour force growth rates and inflation) were taken into account as factors influencing economic growth. For empirical analysis, fixed and random effects models, an optimal panel model using the Hausman test, and a two-regime threshold regression model based on Hansen's method (1999) were selected. The results showed a nonlinear (inverted U-shaped) relationship between debt and growth. Public debt stimulates economic growth up to a certain level in relation to GDP, but when it exceeds a critical point of around 35%, additional debt growth tends to slow down economic growth. As a result of the analysis, using Uzbekistan as an example, forecasts for 2024-2030 are also presented. The article concludes with relevant conclusions and recommendations for effective public debt management and ensuring sustainable economic growth.

Key words: public debt, economic growth, debt burden, threshold analysis, panel data, GDP, debt burden.

Аннотация. В данной статье рассматривается влияние государственного долга на темпы экономического роста, и в центре внимания находится вопрос определения порогового значения (threshold) суммы долга по отношению к экономическому росту. В рамках исследования были проанализированы 25-летние панельные данные 13 стран-участниц Содружества Независимых Государств (СНГ). В качестве фактора, влияющего на экономический рост, были учтены соотношение государственного долга к ВВП (в процентах) и ряд других контрольных переменных (в частности, открытость внешней торговли, доля инвестиций в основной капитал, темпы роста трудовых ресурсов и инфляция). Для эмпирического анализа были выбраны модели фиксированного и случайного воздействия, оптимальная панельная модель с использованием теста Хаусмана, а также двухрежимная пороговая регрессионная модель на основе метода Хансена (1999). Результаты показали наличие нелинейной (инвертированной U-формы) зависимости между долгом и ростом. Государственный долг стимулирует экономический рост до определенного уровня по отношению к ВВП, но когда он превышает критическую точку около 35%, дополнительный рост долга имеет тенденцию замедлять темпы экономического роста. В результате анализа, на примере Узбекистана, также представлены прогнозы на 2024-2030 годы. В заключении статьи даны соответствующие выводы и рекомендации по эффективному управлению государственным долгом и обеспечению устойчивого экономического роста.

Ключевые слова: государственный долг, экономический рост, долговое бремя, пороговый анализ, панельные данные, ВВП, долговое бремя.

KIRISH

So'nggi yillarda jahon miqyosida davlat qarzi miqdorining o'sishi va uning makroiqtisodiy oqibatlari masalasi ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb mavzulardan biriga aylandi. Davlat qarzi orqali jalb etilgan mablag'lar ko'pincha infratuzilmani yaxshilash va investitsion loyihalarni moliyalashtirish orqali iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda qo'llaniladi. Biroq qarz miqdorining ortib borishi ma'lum bir chegaradan oshganda "qarz yuki" (debt overhang) fenomeni tufayli iqtisodiy o'sishga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, bu esa Krugman tomonidan 1988-yilda ilgari surilgan nazariyada[1] asoslangan. Shu bois, davlat qarzi va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlikning xarakterini, xususan qarzning chegaraviy darajasini aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday chegaraviy qiymatdan oshgan holatda qarz iqtisodiy o'sishni sekinlashtirishi mumkin, bu esa uzoq muddatli moliyaviy barqarorlik uchun xavf tug'diradi.

AQSH va Yevropa mamlakatlari misolida olib borilgan dastlabki tadqiqotlar yuqori davlat qarzi iqtisodiy o'sishni pasaytirishi haqida dalillar keltirgan. Jumladan, Reinhart va Rogoff 2010-yildagi[2] tadqiqotida rivojlangan mamlakatlarda davlat qarzi YAIMga nisbatan 90%dan oshganda iqtisodiy o'sish sezilarli darajada sustlashishi aniqlangan.

O'zbekiston Respublikasi misolida olib qaranganda, so'nggi yillarda tashqi va ichki qarz hajmi ortdi. 2023-yilda qabul qilingan "Davlat qarzi to'g'risida"gi qonunda[3] davlat qarzining maksimal darajasi YAIMning 60 foizidan oshmasligi belgilandi hamda qarz darajasi 50 foizga yetganda muayyan cheklov choralari ko'rilishi nazarda tutilgan. Biroq kelgusida qarz dinamikasi va uning iqtisodiy o'sishga ta'sirini hozirdan ilmiy jihatdan baholash muhimdir. Ayniqsa, pandemiyadan keyingi davrda budjet defitsitini moliyalashtirish, yirik infratuzilma loyihalarini amalga oshirish va iqtisodiy islohotlarni qo'llab-quvvatlash maqsadida qarz olish ehtiyoji ortayotgan sharoitda, qarz barqarorligini saqlash va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi muvozanatga e'tibor qaratish zarur.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Davlat qarzi va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi munosabat borasida iqtisodiy adabiyotlarda turli xulosalar mavjud. An'anaviy qarashlarga ko'ra, o'rtacha va me'yoriy darajadagi qarz jalb etilishi iqtisodiy o'sishni tezlashtirishi mumkin, chunki qarz hisobiga moliyalashtirilgan sarmoyalar mamlakatning kapital zaxirasini ko'paytirib, ishlab chiqarishni kengaytiradi (Modigliani, 1961) [4]. Ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun xalqaro qarzlar texnologiya transferi va infratuzilmaviy loyihalar orqali yuqori qaytarimli investitsiyalarni amalga oshirish imkonini beradi. Shu sababli, ma'lum bir miqdorgacha qarz olish iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, degan xulosa keng tarqalgan (Pattillo va boshq., 2002) [5]. Qarz yukining ortishi kelgusidagi qarzga xizmat ko'rsatish xarajatlarini oshiradi, buning natijasida soliq yuki og'irlashadi yoki davlat xarajatlarining samarali tarmoqlarga yo'naltirilishi cheklanadi. Natijada, yuqori qarzdorlik xususiy investitsiyalarni siqib chiqarib, uzoq muddatli o'sish salohiyatini pasaytiradi (mishlar nazariyasiga ko'ra).

Empirik tadqiqotlarda ushbu nolineyar munosabat qator holatlarda tasdiqlangan. Reinhart va Rogoff (2010) o'z tadqiqotida davlat qarzining 90 foizdan yuqori darajasida iqtisodiy o'sishning sezilarli pasayishini aniqlagan bo'lsa, Pattillo, Poirson va Ricci (2002) tomonidan 93 ta rivojlanayotgan mamlakatlar tahlili asosida davlat tashqi qarzining YAIMga nisbatan taxminan 35–40 foizdan oshganda iqtisodiy o'sishga umumiy ta'siri manfiy tus olishi qayd etilgan. Ushbu tadqiqotda qarz va o'sish o'rtasidagi munosabat invertirlangan U-shaklga ega ekani ko'rsatilgan hamda o'sish uchun optimal qarz darajasi YAIMning 20 foiz atrofida ekanini bildirgan. Mazkur natijalarga ko'ra, 35–40 foiz atrofida qarz/YAIM darajasida iqtisodiy o'sishga netto ta'sir nolga tushadi va undan oshganda salbiylashadi.

Shuningdek, Lee va boshq. (2017) [6] tomonidan keng qamrovli davlatlar ma'lumotlari asosida o'tkazilgan tadqiqotda qarzning chegaraviy ta'siri YAIMning 30 foiz atrofida namoyon bo'lishi statistik jihatdan tasdiqlangan. Ya'ni davlat qarzi 30 foizdan oshganda iqtisodiy o'sish median darajada bir foiz bandga past bo'lishi ilmiy asoslangan.

Boshqa tadqiqotlar esa qarz ta'sirining institutsional muhitga bog'liq ekanini ta'kidlaydi. Vinokurov va boshq. (2020) [7] 100 dan ortiq mamlakatlar namunasida institutsional rivojlanish darajasiga qarab qarz-o'sish chegarasini baholagan va institutlari zaif davlatlarda qarzning kritik darajasi YAIMning 35–40 foiz atrofida, institutlari mustahkam davlatlarda esa 50–60 foiz atrofida shakllanishini ko'rsatgan. Bu esa kuchli institutlar va samarali boshqaruvga ega mamlakatlar qarz yukini yuqoriroq darajada bo'lsa ham boshqara olishini, institutsional zaiflik mavjud davlatlarda esa hatto nisbatan past qarz darajasi iqtisodiy o'sishga bosim o'tkazishini anglatadi.

Shuningdek, qarz va o'sish bog'liqligida sabab-oqibat munosabatlarini aniqlash masalasi ham ilmiy muhokamalarga sabab bo'lgan. Jacobs va boshq. (2020) [8] Yevropa va OESR mamlakatlari ma'lumotlari

asosida panel VAR usulida o'tkazgan tadqiqotida davlat qarzining iqtisodiy o'sishga bevosita salbiy yoki ijobiy ta'sirini aniqlamagan, aksincha, iqtisodiy o'sish sustlashganda davlat qarzi oshishi, ya'ni qarz oqibat, o'sish esa sabab roliga namoyon bo'lishi kuzatilganini ko'rsatgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Davlat qarzining iqtisodiy o'sishga ta'sirini baholash maqsadida vaqtli qatorlar uchun autoregressiya tarqoqligini laglash (ARDL) modellari, panel ma'lumotlar uchun esa doimiy (FE) va tasodifiy ta'sir (RE) modellari qo'llanildi. Panel modelining optimal varianti Hausman testi orqali aniqlanib, doimiy va tasodifiy ta'sirlar o'rtasidagi tanlov asosida model belgilandi.

Shu bilan birga, iqtisodiy o'sish va davlat qarzi o'rtasidagi bog'liqlikdan kelib chiqib davlat qarzining YAIMga nisbatidagi ulushining qaysi miqdorda iqtisodiy o'sish sur'atining oshishidan pasayish bosqichiga o'tishini, ya'ni davlat qarzining YAIMga nisbatidagi kritik nuqtani (threshold) aniqlash amalga oshirildi. Bunda Hansening (1999) threshold regressiya modeli qo'llanildi. MDH mamlakatlarining 13 tasi tanlab olindi; Turkmaniston va Latviya mamlakatlari modelda foydalaniladigan ko'rsatkichlarning yetarli emasligi sababli tahlilga kiritilmadi.

Empirik tahlil quyidagi modelga asoslanildi:

$$GDPgr_{it} = \alpha + \beta PD_{it} + \gamma Z_{it} + \varepsilon \quad (1)$$

Bu yerda

$GDPgr$ — i-davlatda t-vaqtdagi real yalpi ichki mahsulotning (real YAIM) o'sish sur'ati;

PD — i -davlat qarzining YAIMga nisbati (%);

$Z_i = \{z_1, z_2, z_3, z_4\}$ — i mamlakat uchun nazorat o'zgaruvchilari vektori:

z_1 - iqtisodiyotning ochiqqligi;

z_2 - investitsiya normasi;

z_3 - mehnatga layoqatli yoshdagi aholi sonining o'sishi;

z_4 - inflyatsiya darajasi;

α — doimiy o'zgaruvchi;

ε — xatolik (rezidual) had.

Davlat qarzining iqtisodiy o'sishga ta'siri chiziqli bo'lmasligi ehtimoli mavjud. Shuning uchun model (1) threshold regressiya shakliga (bog'liqlikning ma'lum bir chegaraviy qiymatdan keyin yoki oldin o'zgarishi) keltirildi. Bu yondashuv orqali davlat qarzining YAIM nisbatining o'zgarishi kritik (chegaraviy) qiymatga yetgach, iqtisodiy o'sishga ta'sir yo'nalishi aniqlash mumkin.

Threshold regressiya modeli ikki rejimli shaklda quyidagicha ifodalandi:

$$GDPgr_{it} = \alpha_1 + \beta_1 PD (q_0 < \gamma) + \beta_2 PD (q_0 \geq \gamma) + z_{it} + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

Bu yerda:

q — davlat qarzining iqtisodiy o'sishga salbiy ta'siri boshlanadigan threshold (kritik) qiymati;

β_1 — davlat qarzining iqtisodiy o'sishga musbat ta'sir qiluvchi koeffitsiyenti;

β_2 — davlat qarzining iqtisodiy o'sish sur'atini kamaytiruvchi ta'siri yuzaga keladigan rejimdagi koeffitsiyent.

Kritik (Threshold) qiymati q Hansen (1999) tomonidan ishlab chiqilgan metod asosida aniqlandi, bunda turli ehtimoliy q qiymatlari bo'yicha SSR (rezidual kvadratlar yig'indisi) minimallashtirildi. Ma'lumki, tanlangan q da model minimal SSRga ega bo'lsa, u optimal threshold sifatida qabul qilinadi. Threshold qiymatning statistik ahamiyati bootstrapping usuli yordamida test qilindi (takrorlashlar soni 1,000).

TAHLIL VA NATIJALAR

Tahlilda mamlakatlarning 25 yillik panel ma'lumotlari qamrab olindi. Shu orqali davlat qarzi tarkibining iqtisodiy o'sishga turlicha ta'siri empirik baholandi. Modelning ishonchlilikini aniqlashda bir ildiz (unit root) Levin-Lin-Chu (LLC) [9] testi, uzoq muddatli bog'liqlik mavjudligini baholashda esa Pedroni kointegratsiya testi qo'llanildi. Doimiy va tasodifiy ta'sirlar o'rtasidagi tanlovni belgilash uchun Hausman testi, threshold rejimlarining aniqligini baholashda Hansening "likelihood-ratio" testi qo'llandi. (1) va (2) tengliklar asosida bog'liqlik ko'rsatkichlari hamda prognoz natijalarining regression tahlili Stata 17 dasturi yordamida amalga oshirildi.

Panel ma'lumotlari asosida bajarilgan statsionarlikni baholash — ya'ni Levin-Lin-Chu (LLC) (unit root) testiga ko'ra — YAIMning o'sish sur'ati statsionar ekanini ko'rsatdi. Uzoq muddatda uning o'rtacha qiymati va dispersiyasi o'zgarmaydi. Demak, uni regressiya tenglamasida foydalanish mumkin ($p\text{-value}=0.0000<0.05$). Davlat qarzi miqdorining o'zgarishi esa statsionar emasligi aniqlangan ($p\text{-value}=0.0647>0.05$). Shunday natija asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalar hajmida ham kuzatildi ($p\text{-value}=0.1432>0.05$) (1-jadval).

1-jadval. Levin-Lin-Chu (LLC) ning statsionarlik testi natijalari (N=13, T=25, kuzatuvlar soni 324, ADF (lag 1), LR (lag 9))

Omilar, %da	Unadjusted t	Adjusted t	P	Statsionarlik holati
$\Delta Y/Y$	-9.7309	-4.9540	0.0000	Stasionar
PD	-6.5404	-1.5162	0.0647	Stasionar emas
ED	-6.4581	-1.2323	0.1089	Stasionar emas
EF	-7.0460	-3.1766	0.0007	Stasionar
Invest	-5.0427	-3.4158	0.0076	Stasionar
LFP	-4.0427	-2.4158	0.0078	Stasionar
INI	-14.2896	-8.2143	0.0000	Stasionar

Nostatsionar o'zgaruvchilar o'rtasidagi bog'liqlik Pedroning kointegratsiya testi asosida baholandi. Unga ko'ra, panel ma'lumotlari asosida iqtisodiy o'zgaruvchilar o'rtasida uzoq muddatli kointegratsiya mavjud (t-stat = -1.637, rho-stat = -0.6689, ADF-stat (panel) = -2.98, ADF-stat (group) = -4.43). Pedroning PDOLS modeli orqali kointegratsiya tenglamasining koeffitsiyenti davlat qarzi bo'yicha ($\beta = 0.6549$, t-stat = 28.39) uzoq muddatda iqtisodiy o'sishga ta'sir mavjudligini ko'rsatadi (2-jadval).

2-jadval. Pedroni kointegratsiya va PDOLS testi natijalari

Panel ma'lumotlari			
Time-demaned	Panel tarkibi	Kuzatuvlar soni	O'rtacha kuzatuvlar soni
Kointegratsiya testi uchun	13	324	25
PDOLS uchun	13	259	20
Pedroni kointegratsiya testi natijalari (Panel/ Guruh)		PDOLS (Guruh bo'yicha o'rtacha)	
V	.5481/.03941	Invest_td (β)	-1.416
rho	-.6689/.03941	Invest_td (t-stat)	-2.541
T	-1.637/-1.612	ED~d (β)	.6549
adf	-.298/-.4436	ED~d (t-stat)	28.39

3-jadvalda panel ma'lumotlaridagi mustaqil o'zgaruvchilarning qisqa va uzoq muddatli ta'sirlari xatoliklarni tekislash modeli (ECM) asosida baholandi. Unga ko'ra, tashqi qarzning qisqa muddatda iqtisodiy o'sishga salbiy ta'siri statistik ahamiyatga ega ekanligi aniqlangan ($\beta = -0.133$, p = 0.002) (3-jadval).

3-jadval. Mustaqil o'zgaruvchilarining qisqa va uzoq muddatli ta'sir xatoliklarini tekislash modeli (ECM) natijalari

Qisqa muddatli ta'sir (short run)			
Mustaqil o'zgaruvchi va omillar	B	p> z	[95% Conf. Interval]
Xatolikni tekislash (ECM)	0.047	0.618	-.1377183 .2316682
Davlat qarzi (D1)	-.1083599	0.278	-.3043015 .0875816
Asosiy kapitalga investitsiyalar (D1)	.4470953	0.178	-.2033488 1.097539
Tashqi qarz (D1)	.4470953	0.278	-.3043015 .0875816
O'zgarmas kattalik	4.274161	0.175	-1.900973 10.4493
Uzoq muddatli ta'sir (long run)			
Asosiy kapitalga investitsiyalar	-1.005322	0.589	-4.648449 2.637806
Tashqi qarz	.2422905	0.442	-.3754264 .8600074

Hausman testi natijasiga ko'ra ($p\text{-value}=0.0000$) fiksirlangan (fixed effect) modeli tanlandi (4-jadval).

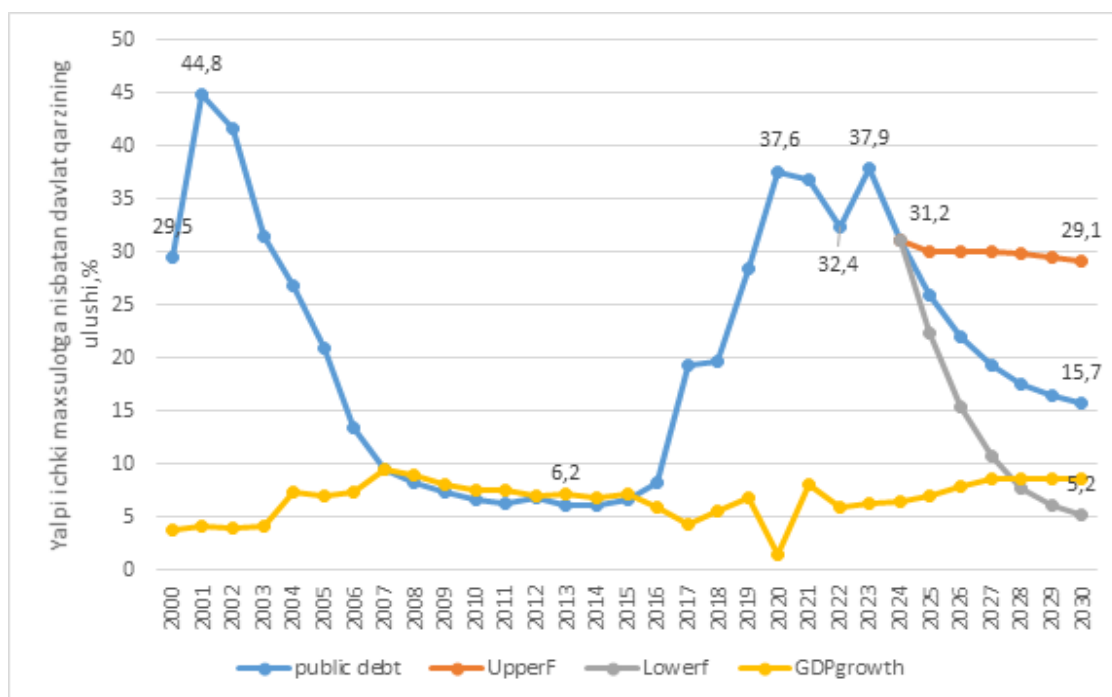
4-jadval. Hausman testi natijalari

GDP	B	Standart xatolik	T	P> t	[95% Conf. Interval
FE					
PD	-.0343536	.0178232	-1.93	0.055	-.0694247 .0007174
Invest	.1658027	.0505777	3.28	0.001	.0662798 .2653256
ITrade	.1308194	.0190679	6.86	0.000	.0932991 .1683397
Inf	-.0324948	.0249201	-1.30	0.193	-.0815307 .0165411
Cons	-8.249254	2.154168	-3.83	0.000	-12.48806 -4.010451
Num.Obs=324, N=13, R ² (within)=0.1627, R ² (overall)=0.0203, rho=0.4695, F(4,307)=14.91, p=0.0000, corr(u_i, X)=-0.7733					
RE					
PD	-.0245031	.0156837	-1.56	0.118	-.0552425 .0062364
I	.1468271	.0507427	2.89	0.004	.0473732 .2462809
ITrade	.0594837	.0145999	4.07	0.000	.0308684 .088099
Inf	-.0101563	.0248945	-0.41	0.683	-.0589486 .0386361
Cons	-2.704166	1.87102	-1.45	0.148	-6.371297 .9629656
Num.Obs=324, N=13, R ² (within)=0.1448, R ² (overall)=0.0314, rho=0.1036, Wald chi2=29.40, p=0.0000, corr(u_i, X)=0					
Hausman testi	(b) FE modeli	(B) RE modeli	(b-B) farqi	sqrt(diag(V_b-V_B)) Standart xatolik	
PD	-.0343536	-.0245031	-.0098505	.0084669	
Invest	.1658027	.1468271	.0189756		
ITrade	.1308194	.0594837	.0713357	.012264	
Inf	-.0324948	-.0101563	-.0223386	.00113	
chi2(4) = (b-B)'[(V_b-V_B)^(-1)](b-B)= 26.37 Prob>chi2 = 0.0000					

Hansen (1999) usuli yordamida aniqlangan kritik qiymatga ko'ra, birinchi segmentda davlat qarzi <35 % bo'lganda tashqi savdo aylanmasining 1 % ga ortishi YAIMni 0.05 % ga ($p<0.05$), asosiy kapitalga investitsiya hajmining 1 % ga ortishi YAIMni 0.30 % ga ($p<0.01$) oshiradi. Iste'mol narxlar indeksi va iqtisodiy faol aholi sonining o'sishida esa YAIM mos ravishda 0.12 % va 0.10 % ga o'zgaradi. Ikkinchi segmentda davlat qarzi ≥ 35 % bo'lganda ushbu o'zgarishlar mos ravishda 0.10 %, 0.15 %, 0.05 % va 0.20 % ga teng bo'ladi. Panel guruhidagi umumiy to'plamda esa yalpi ishlab chiqarish hajmi 0.5 % ga kamayadi. Yuqori davlat qarzining ortishi kuzatilganda asosiy kapitalga kiritilgan investitsiya hajmining YAIMga ta'siri qisqaradi. Tashqi savdo aylanmasi va iqtisodiy faollik darajasi esa ortishi mumkin.

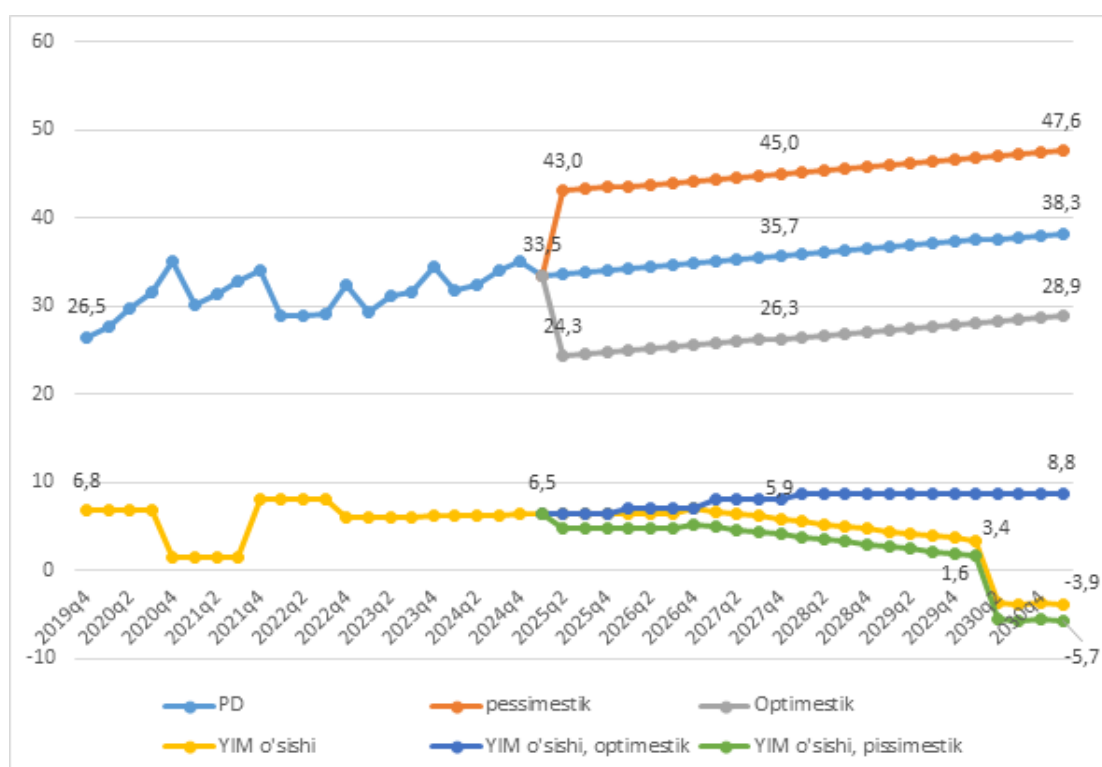
Kritik qiymatning (threshold) ishonchliligi bootstrap testi bilan baholandi. Unga ko'ra, o'rtacha R-kvadratik kattalik 0.235 (model ma'lumotlarning 23.5 % atrofni tushuntiradi), standart xatolik 0.015, 95 % ishonch oraliq [0.205, 0.265] ni ifodalaydi va model parametrlari barqaror hisoblanadi. Tahlillarga ko'ra, davlat qarzining ma'lum miqdorigacha (threshold) iqtisodiy o'sishga rag'batlantiruvchi ta'siri yuzaga keladi, undan oshgach esa iqtisodiy barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Yuqoridagi natijalardan kelib chiqib O'zbekiston Respublikasining davlat qarzi ortishi va iqtisodiy o'sish sur'atlari bo'yicha prognoz amalga oshirildi. 2024–2030-yillarda davlat qarzi 31.2 foizdan 15.7 foizgacha kamayishi prognoz qilindi, bu moliyaviy barqarorlikning mustahkamlanishi va qarzga bog'liqlikning qisqarishini anglatadi. Shu bilan birga, iqtisodiy o'sish sur'ati 6.5 foizdan 8.6 foizgacha oshib, iqtisodiy faollikning ortishi hamda investitsion muhitning yaxshilanishini aks ettiradi. Barqaror iqtisodiy o'sish qarz normasi chegarasining pasayishiga xizmat qilgan holda makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi. Umuman olganda, ushbu prognozlar moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash bilan birga barqaror va inklyuziv iqtisodiy o'sishga yo'nalishni shakllantiradi. Biroq turli tashqi omillar — tarif tizimidagi o'zgarishlar, xorijiy valyuta kurslarining keskin tebranishi, qisqa muddatli tashqi qarz hajmining ortishi va boshqa omillar ta'sirida ko'rsatkichlar o'zgarishi mumkin (1-rasm).

1-rasm. Davlat qarzining YAIMdagi ulushi va YAIMning o'sish sur'atlarining yillar bo'yicha o'zgarishi va prognozi, %da

Prognoz ko'rsatkichlarining choraklar bo'yicha tahlili va prognoz natijalaridagi og'ish qisqa davr oralig'idagi korrelyatsion bog'liqlik bilan izohlanadi. 2025–2030-yillar oralig'ida davlat qarzining choraklar bo'yicha 33.5 foizdan 38.3 foizga doimiy ortib borishi mamlakatda fiskal bosim kuchayishini ko'rsatadi, ayniqsa budget defitsiti sharoitida. Qarzдорlikning ortishi davom etganda iqtisodiy o'sishning pasayish fazasiga o'tishi (2030-yilning 1-choragi) potensial fiskal beqarorlik yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin. Bu esa qarz dinamikasini barqarorlashtirishga qaratilgan siyosatning ahamiyatini yanada oshirish zarurligini ifodalaydi (2-rasm).

2-rasm. Davlat qarzining YAIMdagi ulushi va YAIMning o'sish sur'atlarining choraklar bo'yicha o'zgarishi va prognozi, %da

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan tadqiqotga ko'ra, davlat qarzini YAIMga nisbatan 35 foizdan oshirmaslik va nisbatan past — 20–30 foiz atrofida ushlab turish maqsadga muvofiq ekanligi aniqlashtirildi. Bunday ko'rsatkich davlatning qarz yukini ko'tara olish qobiliyatini saqlab qoladi va iqtisodiy o'sish sur'atlariga salbiy ta'sir ehtimolini kamaytiradi. Shu bilan bir qatorda, qarzning iqtisodiy o'sishga ijobiy yoki salbiy ta'siri ko'p jihatdan qarz hisobiga jalb etilgan resurslarning qanday sarflanishiga bog'liq. Agar qarz hisobiga olingan mablag'lar yuqori foyda keltiruvchi investitsiya loyihalariga, infratuzilmani yaxshilashga yoki inson kapitaliga yo'naltirilsa, ular iqtisodiy o'sishni jadallashtiradi va qarzga xizmat qilish imkoniyatlarini yaxshilaydi. Bu holatda qarz "o'zi uchun to'laydi", deyish mumkin. Aksincha, qarz mablag'lari samarasiz loyihalarga sarflansa yoki operatsion xarajatlarni qoplashga ishlatilsa, ular kelgusida qo'shimcha daromad yaratmaydi va iqtisodiyotning qarz yuki ostida zaiflashishiga olib keladi.

Yuqori qarz yuki iqtisodiyotni tashqi shoklarga nisbatan sezuvchan qiladi. Masalan, valyuta kursining devalvatsiyasi tashqi qarzning og'irligini oshiradi, foiz stavkalarining yuqorilashi esa qarzga xizmat ko'rsatish xarajatlarini ko'paytiradi. Shu sababli davlat qarzini boshqarishda valyuta risklarini pasaytirish (qarzning ma'lum ulushini milliy valyutada jalb etish), foiz riskini boshqarish (o'zgaruvchan stavkadagi qarzlarning ulushini cheklash) va muddatlar bo'yicha diversifikatsiya (qarzlarning muddati bo'yicha tarkibini turlicha shakllantirish) muhim ahamiyatga ega. Bunday yondashuv qarz yukining iqtisodiyotga bosimini kamaytiradi va tashqi shoklarni yumshatishda samarali ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, ushbu tadqiqot ilmiy adabiyotlarda ilgari surilgan davlat qarzi va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi chegara (threshold) mavjudligi g'oyasini MDH davlatlari misolida tasdiqladi. O'zbekiston uchun bunday chegara YAIMga nisbatan taxminan 30–35 foiz atrofida ekanini ko'rsatuvchi natijalar olindi. Bu shuni anglatadiki, agar davlat qarzi to'g'ri boshqarilib, ushbu me'yorlarda saqlansa, qarz orqali iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish mumkin; aksincha, haddan tashqari qarzga qaramlik iqtisodiy barqarorlikka tahdid solishi ehtimolini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Chandra, Ramesh. (2022). Paul Krugman, New Trade Theory and New Economic Geography.
2. Reinhart, Carmen M., and Kenneth S. Rogoff. 2010. "Growth in a Time of Debt." *American Economic Review* 100 (2): 573–78.
3. Ўзбекистон Республикасининг 29 апрель 2023 йилдаги 836-сон Давлат қарзи тўғрисида Қонуни
4. Miller, M.H. and Modigliani, F. (1961) Dividend Policy, Growth, and the Valuation of Shares. *The Journal of Business*, 34, 411-433.
5. Pattillo, Catherine & Poirson, Hélène & Ricci, Luca. (2002). External Debt and Growth. *Review of Economics and Institutions*. 2. 10.5202/rei.v2i3.45.
6. Lee, S. et al (2017), 'Testing for a debt-threshold effect on output growth'38(4).
7. Vinokurov, E., Lavrova, N., & Petrenko, V. (2020). Optimal debt and the quality of institutions (EFSD Working Paper No. 20/4). European Fund for Sustainable Development.
8. Jacobs, J., Ogawa, K., Sterken, E., & Tokutsu, I. (2020). Public debt, economic growth and the real interest rate: A panel VAR approach to EU and OECD countries. *Applied Economics*, 52(12), 1377–1394.
9. Levin, A., Lin, C.F. and Chu, C.S.J. (2002) Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite-Sample Properties. *Journal of econometrics*, 108, 1-24.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 11

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>